

Divele lui Stalin - De la Idolii de lut la Star Sistemul sovietic

Copyright@ Andreea Ionescu-Berechet

Copyright@ TRITONIC pentru ediția prezentă

Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte

Tritonic București apare la poziția 18 în lista cu Edituri de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale (lista A2) (CNATDCU): Tritonic București apare la poziția 18 în lista cu Edituri de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale (lista A2) (CNATDCU):
http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2011/11/A2_Panel41.xls

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

IONESCU-BERECHET, ANDREEA

Divele lui Stalin - De la Idolii de lut la Star Sistemul sovietic /

Andreea Ionescu-Berechet ,

Editura Tritonic, București, 2020

ISBN: 978-606-749-468-6

Colecția Comunicare Media

Editor: Bogdan Hrib

Coperta: Alexandra Bardan

Tiparul realizat în România

Orice reproducere, totală sau parțială a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ANDREEA IONESCU-BERECHET

DIVELE LUI STALIN

DE LA IDOLII DE LUT LA STAR SISTEMUL SOVIETIC



București, 2020

CUPRINS

Introducere 7

Capitolul 1 - O zeiță păstrată în inimă 11

Zeița din marmură 18

Zeița pe pânză 21

Zeița din spectacol și imortalizarea fotografică 26

Filmul mut și Prim Planul 36

Divele filmului mut italian 39

Divele filmului mut din America 47

Greta Garbo 59

Marlene Dietrich 64

Capitolul 2 - Diva Filmului Sovietic 77

Cinematograful rus al începutului – un tipar al
personajelor feminine și puterea lor de influență 77

Glamour sovietic pe vremea lui Stalin – Lyudmila Orlova
și Vera Marețkaia 89

Cuvânt de încheiere 119

Bibliografie 120

Respect pe Din această perspectivă, a divei văzută drept model,

se conturează eroine și actrițe care au promovat cu succes un stil de viață, un tipar de urmat pentru societatea căreia îi aparțineau. Pentru înțelegerea acestui fenomen trebuie studiat și contextul istoric specific.

Lucrarea de față se va ocupa de cinematografia sovietică de început alegând însă doar de filmele al căror principal personaj este unul feminin urmărind ce fel de model comportamental era promovat și care a fost impactul lui. De la documentele găsite despre Nina Onilova, eroină pe front care a fost fermecată de personalitatea personajului interpretat de Vera Myasnikova din *Ceapaev*, până la poveștile din spatelor marilor dive Liudmila Orlova și Vera Marețkaia.

CAPITOLUL 1

O zeiță păstrată în inimă

Motto:

*Ci vreau să-adorm de-a pururi în dulce voluptate,
Obrazul sărutându-ți și-n ochii tăi privind.
Adam Mickiewicz, fragment din poemul Vis*

Încă de la începuturile îndepărtate ale istoriei, omul a încercat ieșirea din rama îngustă a propriei realități. A făcut acest pas cu ajutorul imaginației. Capacitatea sa de a crea a dat personalitate și chip uman cosmosului, naturii. Așa s-au născut primele povești, miturile și eroii lor, idoli.

Prezența feminină, ancestrală, senzuală și dătătoare de viață, a populat tot acest univers imaginar încă de la origini. În vis omenirea s-a cuibărit în bra-

Respectele ei și a sperat ca răsuflarea ei caldă și vindecătoare să îi fie ocrotitoare și călăuzitoare.

Toate poveștile, dar mai cu seamă primele mituri sunt un răspuns al temerilor. Lucrurile o dată numite, imaginate cu sens și rezolvate devin mai puțin înspăimântătoare. Frica de necunoscut apărută odată cu conștientizarea sinelui și a spațiului înconjurător, a creat nevoia imaginii unei mame ocrotitoare, cu puteri supranaturale care veghează. Fie că s-a numit *Marea Mumă*, *Născătoarea la poporul Vuh* (populație precolumbiană, ramură a populației maya), *Întâia Mamă* la triburile amerindiene, *Asase Yaa* la africani, *Isis* la egipteni, *Gheea*, *Gaia* (glie) la greci, sau *Nu Wa* la chinezi, era însăși pământul pe care oamenii pășeau, era făuritoare și ocrotitoare magică a tuturor. Ea crease lumea împerechindu-se cu *Haosul*, cu *Cerul*, cu *Osiris* sau cu *FuXi*. Puterile supranaturale acestor prime entități feminine erau numite sau subînțelese din însăși statutul lor. Astfel, *Nu Wa*, „fecioară fermecată și zeiță a vremurilor străvechi, având chip omenesc și trup de șarpe, era în stare să își schimbe înfățișarea de șaptezeci de ori pe zi”².

Aceste zeițe primordiale s-au declinat de-a lungul secolelor, au născut alte zeițe purtătoare a unor capacități magice distincte, menite să răspundă nevoilor

2 Kernbach Victor, *Mituri esențiale*, Ed Fed Print SA, București, 1992, extras din *Cartea Munților și a Mărilor*, (Shanghai-jing) enciclopedie chineză anonimă, una dintresursele nealterate de doctrine ulterioare (confucianism și daoism)

de siguranță și de visare ale oamenilor care și le-au imaginat.

Există posibilitatea clasificării acestor zeități după puterile lor, după semnificația acestor puteri – ce temeri linișteau, dar și după semnificația pe care o aduc ele în ochii bărbaților și după exemplul feminin pe care îl concretizează. Astfel, Jean Shinoda Bolen psihiatră și analistă jungiană stabilește trei categorii de zeițe extrase din pantheonul grecesc în cartea sa *Goddesses in everywoman, Powerful Archetypes in Women's Lives*³.

Prima categorie, „a virginelor”, cuprinde zeițele Atena, Artemis (Diana la romani) și Hestia. În miturile în care apar ele nu suferă niciodată, nu se atașează, nu au lanțuri și blocaje de nici un fel, sunt expresia independenței însăși. Ca arhetip ele funcționează pentru a exprima nevoia femeii de autonomie și capacitatea de a-și defini scopul.

A doua categorie este cea a zeițelor vulnerabile, Hera, Demetra și Persefona, care corespund rolurilor tradiționale de soție, mamă și fiică. Ele sunt arhetipuri ale valorilor familiale, de cămin, ale diplomateilor și rezervatelor din interiorul familiei, exprimând nevoia femeii de apartenență și de comuniune. Toate aceste zeități, în poveștile lor au cunoscut o evoluție,

3 Shinoda Bolen, Jean, *Goddesses in Everywoman: Powerful Archetypes in Women's Lives*, Editura Harper Paperbacks, 1984

o maturizare și pot oferi un model al reacțiilor în fața pierderilor și a evoluției prin suferință.

A treia categorie definită este aceea a zeității alchimice, transformaționale, care o cuprinde doar pe Afrodita cea care generează dragoste și frumusețe, atracție erotică, sexualitate, senzualitate și noi vieți. În absolut toate poveștile ei, ea este cea care alege, nu are nici un moment de pierdere, nu este niciodată victimă. Aici se aseamnă cu zeitățile virgine prin păstrarea autonomiei, dar dezvoltă și relații precum o zeitate vulnerabilă. Pentru Afrodita, experiențele emoționale depășesc net și fără echivoc nevoia de independență ori de a crea legături durabile. Afrodita nu a fost niciodată geloasă în nici una dintre poveștile în care apare, iar cel mai mare dar al său este puterea de a crea dragoste transformațională. Din acest motiv Jean Shinoda Bolen o numește „alchimică”. De la crearea acestor mituri, mai ales în perioada când ele aveau valoare de religie și conduită morală, dar în anumite doze până în prezent cu aceste zeități s-au produs identificări, măcar cu parte din atributele lor. Totuși, Afrodita/Venus a fost zeița cu cel mai mare grad de popularitate.

Reprezentări ale unor entități feminine datând încă de la ultima perioadă glacială au fost descoperite în numeroase zone: de la sud-vestul Franței până la Lacul Baikal, în Siberia sau în Italia de nord.

Statuetele mici, de cinci până la douăzeci și cinci de centimetri, sculptate în os de mamut sau piatră, au fost denumite „Venus”, au devenit celebre: Venus din Lespunges (Austria) sau Venus din Laussel (Dordogne). Conform istoricului Frantz Hancar în *Zum Problem der Venus statuette im eurasiatischen Jungpaläolithikum*⁴, ele reprezentau originea mitică din care descindeau respectivele triburi. Mai mult ca sigur, că la momentul realizării lor nu erau întruchiparea zeiței Venus sau Afrodita, dar transgresarea numelui ei este încă o dovadă a funcționării arhetipurilor și a memoriei omenesti.

În *Istoria Credințelor și Ideilor religioase*, Mircea Eliade le considera reprezentări ale sacralității feminine, ale zeităților magice. Tot la Eliade, depășind paleoliticul și intrând în antichitatea timpurie, întâlnim aceeași zeiță EA.

În cultul canaanean erau adorate Atihrat și Anat, iar la vechiile religii grecești minoice exista o Mare Zeiță al cărei partener era un zeu tânăr adolescent, „probabil din categoria celor care mor și învie”⁵.

Odată cu evoluția mentalităților, idolul EA s-a rafinat, s-a multiplicat în mai multe imagini ale feminității. Au apărut în antichitate zeițele, fiecare cu

4 Hancar, Frantz, *Zum Problem der Venus statuette im eurasiatischen Jungpaläolithikum*, *Prähistorische Zeitschrift* pag 85-156

5 Eliade, Mircea, Culianu Ioan Petru, *Dictionar al religiilor*, București, Editura Humanitas, 1993.

Respectiv anumite daruri și caracteristici, așa cum am explicat în pasajele de mai sus.

Nietzsche considera că idolii sunt ficțiuni⁶ dar reprezintă mai mult decât atât: sunt asiguratorii, polițe cu Universul că totul va decurge lin.

Totodată ei sunt și ghizi de călătorie. Însă cea mai importantă trăsătură a lor este aceea de oglindă și tipar pentru ideal. Capătă astfel valoare paradigmatică.

În fond cum să conturezi idealul? Prin comparație cu idolii: puternic precum Zeus, bogată ca Hera, înțeleaptă precum Atena și frumoasă ca Afrodita - aducea tuturor năzuințelor către un model de ideal.

Astfel, cu primele tipare în față, omul a știut ce să spera și ce să aștepte. În plus, prin ceremonial și povești, aceste fantasmă au tot căpătat contur și materialitate. Afrodita a însoțit visele oamenilor și dorința de împlinire prin frumos, mii de ani înainte de apariția divei pe ecranul de cinema.

Etimologia numelui Afrodita nu a fost elucidată nici până astăzi. Este cea născută din spumă de mare. Hesiod furnizează o versiune arhaică în care ea este născută din spuma mării amestecată cu sămânță provenită din organele sexuale proaspăt castrate ale lui Uranus, dar mai poate fi și cea care vine din amurg, (lucefărul de seară).

6 Nietzsche, Friedrich, *Știința voioasă, Genealogia moralei, Amurgul idoliilor*, București, Editura Humanitas, 1994, pp. 470-471, capitolul *Cum a devenit în sfârșit lumea adevărată o fabulă*.

Particularitatea zeiței este lipsa unei proveniențe certe și absența vârstei exacte. Nu are părinți, nu are frați sau surori, supunerea ei față de Zeus este relativă, de multe ori acesta fiind chiar ținta atacurilor sale. Afrodita/Venus are legende legate de amorurile de moment, de invidii și de marele război din Troia.

O independență poetică, o nonșalanță combinată cu urme de cruzime, și o frumusețe dincolo de cuvinte - așa ne privește zeița, iar privirea ei străbate secolele și se întipărește în vis mai întâi, pentru a rămâne apoi în concret, undeva într-un colț al inimii.

Homer compara omul cu „frunzele rostogolite de vânt prin țărână”. Declinând această imagine azi, putem adăuga o oprire din această rostogolire. Omul se oprea din când în când și privea cerul, pentru a-și închipui o poveste - povestea zeilor. Apoi rostogolirea lui continua, însă acum avea un sens, derivat din propria închipuire.

Vechile mituri s-au declinat în religii, basme cu autori anonimi sau reali, dar arhetipurile divinităților feminine, Ea s-a păstrat, uneori în rol de zână bună sau prezență malefică. Au apărut deci semne diferite pentru a ilustra dualitatea feminină. Unele ajutau, erau călăuza miraculoasă apărută din senin, altele erau piedici și grele încercări în calea obținerii unui țel.



0.1 Venus Cnidia. Praxiteles

Pentru un scurt exercițiu de istoria artei, este necesară o trecere în revistă a bagajului de imagini cu zeița din patrimoniul culturii plastice universale. Doi rinta de a ilustra perfecțiunea, feminitatea absolută a fost un ideal al artiștilor greci.

La început, nudul feminin era extrem de rar, dar în secolul al IV-lea î.Hr. Praxiteles a sculptat una din-

tre cele mai celebre statui ale antichității: *Venus Cnidia* (c.350), statuia reprezintă nudul zeiței după ce aceasta se dezbrăcase de veșminte, gata de baie.

Au mai urmat două sculpturi romane *Venus Capitolina* și *Venus Medici*. În ambele reprezentări Venus este pudică și rezervată. Dar când vorbim despre Venus, imaginea din memoria ochilor este *Venus din Milo*.

Parțial drapată, cu o alunecare firească și tulburătoare, cu un mister legat de poziția mâinilor și aabei piciorului stâng, ea este zeița prin excelență. Există ipoteza că ar face parte din tipul cunoscut sub denumirea de *Venus victrix* și că ar fi ținut în mână mărul aurit oferit de Paris drept premiu. Tot așa s-a mai sugerat că piciorul ei stâng s-ar fi aflat pe coiful lui Marte în vreme ce ea își admira imaginea reflectată în scutul acestuia sau că ar fi făcut parte dintr-un grup statuar în care Venus l-ar fi reținut pe zeu cu farmelele ei.

Coincidențele, inadvertențele, toate au amplificat statutul de obiect sacru, de minune dincolo de artă. Statuia a fost descoperită în Milos, care, în mit este insula unde Afrodita s-a născut din spuma mării. Statuia are cu o înălțime de peste 2 metri, ceea ce s-a mai întâlnit, dar, interesant este că atunci când au găsit-o era îngropată în picioare și nu culcată sau căzută iar apoi acoperită la întâmplare. Plăcuța de pe soclu în care se menționa autorul, „Alexandros, fiul al lui